

การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

LOCAL WISDOM DEVELOPMENT FOR THE ELDERLY

AT MUEANG DISTRICT, SARABURI PROVINCE

อำนวยการ ปิ่นพิลา

AMNUAY PINPHILA

มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

SOUTHEAST ASIA UNIVERSITY

กรุงเทพมหานคร

BANGKOK

รับบทความ : 10 เมษายน 2563/ปรับแก้ไข : 18 พฤษภาคม 2563/ตอบรับบทความ : 27 พฤษภาคม 2563

Received : 10 April 2020/Revised : 18 May 2020/Accepted : 27 May 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และกำหนดแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายเลือกแบบเจาะจง รวม 15 คน ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 11 คน กลุ่มสมาชิกภูมิปัญญาอาสาสมัครสมองจังหวัดสระบุรี ที่ดำรงตำแหน่งตามวาระไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 3 คน และนักพัฒนาสังคมที่ดูแลผู้สูงอายุของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสระบุรี ที่ปฏิบัติงานไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 1 คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีค่า IOC=0.87 เก็บรวบรวมข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดระเบียบ กำหนดรหัส สร้างข้อสรุปชั่วคราวและบทสรุป และพิสูจน์ความน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) ความรอบรู้แห่งตนและการคิดอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ เอกสิทธิ์เฉพาะตน สร้างรายได้ต่อตนเองและครอบครัว ระบบการหาผู้สืบทอด และหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) วิสัยทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ เข้าร่วมกัน ยอมรับการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน และคงความสมดุลระหว่างความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) แบบแผนความคิดและการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้จาก บรรพบุรุษ สภาพวิถีชีวิต สติปัญญาตนเอง ถ่ายทอดเป็นอาชีพ แนวร่วมผ่านเครือข่าย แลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาการดำรงชีวิต สำหรับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ด้านทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การเข้าใจและแก้ไขปัญหา การดูแลสุขภาพ การใช้เทคโนโลยี และด้านการมีส่วนร่วมและการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การเป็นวิทยากร การแสดงคุณค่าตนเอง และการสร้างพลังกระตุ้น โดยมีแนวทางคือ จัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดความรู้หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมเสริมสร้างพลังภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนการบรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบการศึกษาของชาติ

คำสำคัญ : กระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น, การพัฒนาผู้สูงอายุ, ศักยภาพผู้สูงอายุ

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the process of local wisdom development knowledge and set guidelines for local wisdom development for the elderly at Mueang District, Saraburi. It is a qualitative research. Target group consisted of 11 folk philosophers, 3 senators of the Saraburi Provincial Brain Bank who are in the position for more than one year, there are 3 persons and social developers who take care of the elderly for over one year. The structured interview form was used with IOC=0.87 to collect data. Data analysis is conducted by organizing, defining codes, creating temporary summaries, and prove credibility.

The result shows that process of enhancing local wisdom consists of 1) self-awareness and systematic thinking, which are experience, expertise, Identical ability to gain incomes for one selves, in order to find system and the local wisdom course, 2) shared vision, which are the abilities to accept the changes and the balance of new knowledge and local wisdom, and 3) thinking and learning patterns including learning from ancestors, self-Intelligence, network alignment exchange, local wisdom and Lifelong development. The potential development of the elderly includes necessary basic skills for learning such as analytical thinking, Problem solving, health care, technology literacy, social existence and social participation development knowledge transfer includes a speaker self-expression, and motivation creating with guidelines on local wisdom, and database. Also, establishing a curriculum to transfer knowledge, organize strengthening activities, and support to put of local wisdom curriculum in the national education system.

Keywords : Process of local wisdom development, Elderly development, Elderly potential

บทนำ

การเตรียมการเกี่ยวกับการรับมือสังคมผู้สูงอายุ โดยหลายประเทศในแถบยุโรปกลายเป็นภูมิภาคที่มีสังคมผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก โดยเฉพาะสาธารณรัฐอิตาลี สาธารณรัฐเฮลเลนิก (กรีซ) สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สมาพันธรัฐสวิส แม้กระทั่งสหรัฐอเมริกาที่มีการวางแผนด้านประชากรเป็นอย่างดีก็มีปัญหานี้เช่นกัน ดังนั้นหลายประเทศจึงพยายามศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุมากขึ้น เพื่อพัฒนาประเทศของตนให้มีคุณภาพกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” (The Secretariat of the House of Representative, 2019, p. 2) การกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านการพัฒนาตนเอง และการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุในชุมชนให้สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง เช่น การบริหารจัดการ การประสานงาน การจัดกิจกรรม และการดำเนินการด้านการเงิน ทั้งนี้ให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและความพร้อมของชุมชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ส่งเสริม สนับสนุน ความรู้ ความเข้าใจ การให้คำปรึกษา ตลอดจนทรัพยากรด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ และสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสรรหาและจัดทำทะเบียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สังคมต่อไป (Royal Government Gazette, 2005, pp. 36-37)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน ซึ่งนอกจากแสดงความเป็นไทย ความเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชีวิต ความเจริญและพัฒนาการของคนในชาติไทย มีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ (Somaketttrain, 2008, p. 1)

ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุได้ใช้แนวทางการรู้เกิดเป็นภูมิปัญญาคิดค้นประดิษฐ์ด้วยวิธีการผลิตและการสร้างภายใต้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมภายในชุมชนท้องถิ่นมาอย่างยาวนานจวบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุนั้น มักจะมีปัญหาอันเนื่องมาจากความเคยชินต่อการใช้ชีวิตประจำวันและการดำรงชีพตามแบบอย่างเดิมทำให้บางท่านยังไม่สามารถยอมรับสภาพเสื่อมโทรมของร่างกายและอายุขัยของตนเองได้ ดังนั้น การให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุจึงเป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมที่สามารถเพิ่มศักยภาพความชำนาญฝีมือให้สามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ที่มีใจอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับพัฒนาการของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ตลอดไป

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เกี่ยวกับประเด็นคำถามสำคัญ 2 ประการ คือ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนของผู้สูงอายุ เป็นอย่างไร และควรกำหนดแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อย่างไร เพราะเหตุใด ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะสามารถสร้างองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาผู้สูงอายุของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

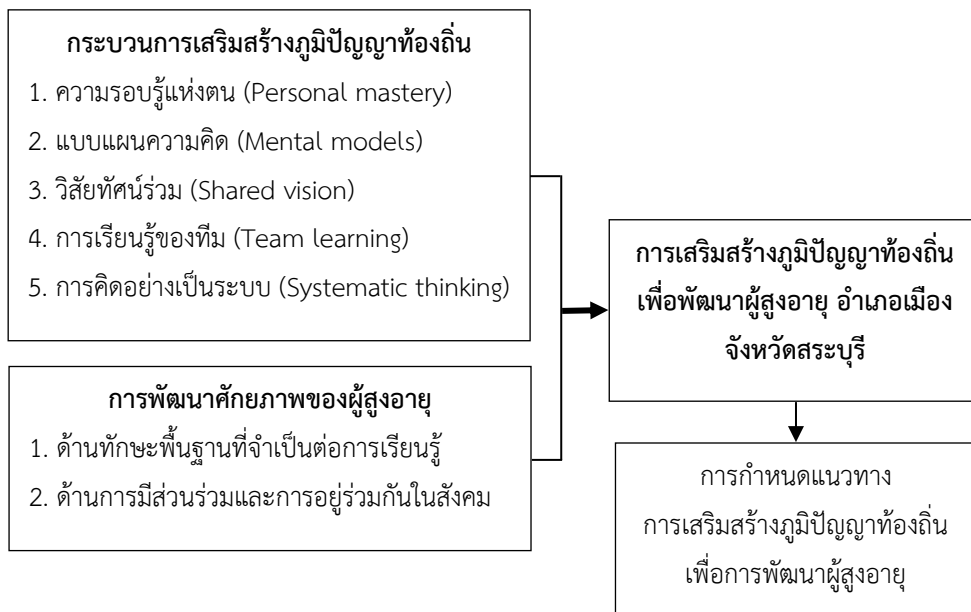
1. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อกำหนดแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ประโยชน์การวิจัย

1. ด้านผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้กับสมาชิกผู้สูงอายุ ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเกิดความภาคภูมิใจที่สร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม
2. ด้านชุมชน ท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการพัฒนาผู้ที่กำลังจะเข้าสู่สังคมสูงอายุในรุ่นหลังต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลแนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ 1) องค์การแห่งการเรียนรู้ของปีเตอร์ เซงก์ (Peter M. Senge) ศาสตราจารย์ของ MIT สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรแห่งการเรียนรู้และเขียนเผยแพร่ผลงานเป็นที่ยอมรับ ในหนังสือชื่อ The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization (Senge, 1990, p. 78) จำนวน 5 ประการ ได้แก่ ความรอบรู้แห่งตน (Personal mastery) แบบแผนความคิดอ่าน (Mental models) วิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) การเรียนรู้ของทีม (Team learning) และการคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic thinking) และ 2) ศักยภาพของผู้สูงอายุ ได้แก่ ทฤษฎีกิจกรรม (Activity theory) ด้านทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ (Bureau of Health Promotion, 2013, pp. 5-7) และแนวคิดครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน (Family and community-based) (Yotphet, 2005, p. 103) ด้านการมีส่วนร่วมและการอยู่ร่วมกันในสังคม นำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research methodology) เป็นการศึกษาที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Specific context) โดยทำการศึกษาเป็นกลุ่มเป้าหมายและกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก ได้แก่ 1) ประชาชนชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุในพื้นที่ 11 ตำบล ตำบลละ 1 คน ของอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี รวม 11 คน ที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสระบุรี 2) กลุ่มสมาชิกวุฒิสภาอาสาสมัครสองจังหวัดสระบุรี ที่ดำรงตำแหน่งตามวาระไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 3 คน และ 3) นักพัฒนาสังคมที่ดูแลผู้สูงอายุของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสระบุรี ที่ปฏิบัติงานไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 1 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure interview) แบบปลายเปิด โดยมีข้อความเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 ข้อ และข้อความเกี่ยวกับการพัฒนา ศักยภาพตามกระบวนการเสริมสร้างผู้นำปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ จำนวน 2 ด้าน ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน นำคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ทั้งฉบับได้เท่ากับ 1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวางกำหนดการลงพื้นที่ จัดเตรียมเอกสารและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ ในการสัมภาษณ์ แล้วดำเนินการลงพื้นที่โดยการแนะนำตัวพร้อมชี้แจงวิธีการศึกษาวิจัยและเหตุผลในการทำวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายให้รับทราบและเข้าใจแล้วจึงทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

3.1 ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 11 คน ทำการสัมภาษณ์ วันละ 4 คน แบ่งออกเป็น ภาคเช้า 2 คน และภาคบ่าย 2 คน ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 20-30 นาทีต่อคน จนครบตามจำนวน รวมระยะเวลา 3 วัน โดยเลือกวันเสาร์และวันอาทิตย์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยทำการสัมภาษณ์ประเด็น ที่เกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 ผู้วิจัยดำเนินการโทรศัพท์ประสานงานขอความอนุเคราะห์ พร้อมกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่กลุ่มเป้าหมายสะดวก แล้วจัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จัดสนทนากลุ่มย่อยกับสมาชิกวุฒิสภาสาธารณสุขจังหวัดสระบุรี โดยใช้เวลาประมาณ 30-45 นาที และสัมภาษณ์นักพัฒนาสังคม ใช้เวลาประมาณ 20-30 นาที โดยทำการสัมภาษณ์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพตามกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ

4. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์ประเด็นสำคัญแล้วตรวจสอบความแม่นยำ (Validity) ความเชื่อถือได้ (Reliability) เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด ด้วยวิธีตรวจสอบสามเส้า (Chanwanit, 2010, pp. 128-130) จากแหล่งที่มาที่แตกต่างกัน คือ เวลา สถานที่ และบุคคล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มด้วยการจัดระเบียบข้อมูล กำหนดรหัสข้อมูล สร้างข้อสรุปชั่วคราวและบทสรุป และพิสูจน์ความน่าเชื่อถือ (Buason, 2015, pp. 228-235) ของผลข้อมูลที่ได้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษากระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี มีดังต่อไปนี้

1.1 กระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน สรุปได้ดังนี้

1.1.1 ความรอบรู้แห่งตน ส่วนใหญ่มีการสั่งสมประสบการณ์และความเชี่ยวชาญมาจากบรรพบุรุษ โดยการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน บางคนเมื่อได้รับการถ่ายทอดแล้วก็มีการประยุกต์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน และบางคนยังยึดวิธีการ หลักการตามแนวคิดและแนวทางที่ได้รับการถ่ายทอดมา ทำให้ในปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ทำให้บางท่านสามารถมีรายได้เพื่อดำรงชีพโดยไม่ต้องขอให้ครอบครัวให้ความช่วยเหลือได้ด้วย

1.1.2 แบบแผนความคิด ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีการคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ และจากการเรียนรู้สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่จากสติปัญญาของตนเอง โดยการอาศัยศักยภาพการดำรงชีวิตที่มีอยู่แล้วนำมาประดิษฐ์และแก้ปัญหาให้เหมาะสมตามสมัยนิยม ซึ่งบางท่านยังมีความมุ่งมั่นที่อยากจะถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีให้ลูกหลานเพื่อนำไปใช้ประกอบสัมมาอาชีพทั้งในปัจจุบันและในอนาคตได้ แต่ยังไม่ได้รับความสนใจจากคนรอบข้างที่เป็นเครือญาติเท่าที่ควร

1.1.3 วิสัยทัศน์ร่วมกัน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ยังไม่มองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากพื้นฐานความรู้ของบรรพบุรุษที่ได้ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงควรคงไว้โดยสมดุลความรู้ใหม่ ๆ ควบคู่กันไปกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

1.1.4 การเรียนรู้ของทีม ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้จากแนวร่วมผ่านเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละภูมิปัญญาที่ทำให้ผู้สูงอายุได้เกิดความตื่นตัว เกิดแรงบันดาลใจและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สามารถพัฒนาตนเองด้านการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ของทีม

1.1.5 การคิดอย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนร่วมจากผู้สูงอายุ อาจมีการจัดทำเป็นหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติและสามารถสืบทอดให้คนรุ่นต่อ ๆ ไป ได้รังสรรค์กระบวนการอันทรงคุณค่าต่อไป

1.2 การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ สรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.2.1 ด้านทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีการส่งเสริมความสามารถพื้นฐานทางการคิดวิเคราะห์ สามารถเข้าใจปัญหากระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญา สามารถคิดแก้ไขปัญหาจากสาเหตุที่เกิดขึ้นได้อย่างมีวิจารณญาณ รอบคอบและมีเหตุผล รวมไปถึงการดูแลสุขภาพ การเสริมสร้างสังคมออนไลน์ โดยการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงเครือข่าย การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเครือข่าย ผู้สูงอายุกับคนในครอบครัว ผู้สูงอายุกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้

1.2.2 ด้านการมีส่วนร่วมและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยการสนับสนุนและส่งเสริมการถ่ายทอดความร่วมมือ ความเชี่ยวชาญ และความถนัดของผู้สูงอายุด้วยการจัดกิจกรรมโดยเชิญปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุ เป็นวิทยากรถ่ายทอดกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ จะทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่า และเกิดความเชื่อมั่นในตัวเองได้ด้วย และทำให้เกิดพลังกระตุ้นความคิดที่จะถ่ายทอดและต่อยอดให้กับคนรุ่นใหม่ และรุ่นต่อ ๆ ไปได้

2. ผลการกำหนดแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ จังหวัดสระบุรี มีข้อค้นพบที่สามารถนำไปใช้กำหนดเป็นแนวทางได้ดังต่อไปนี้

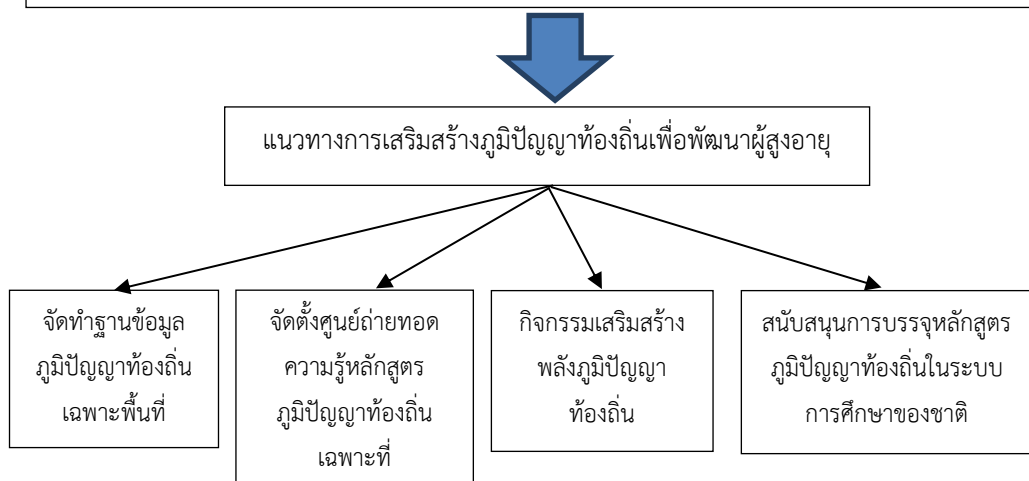
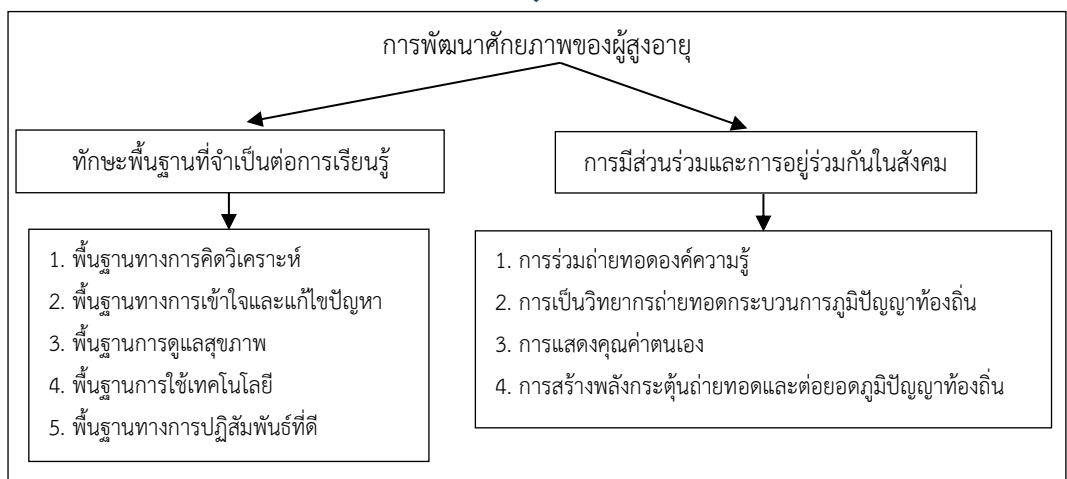
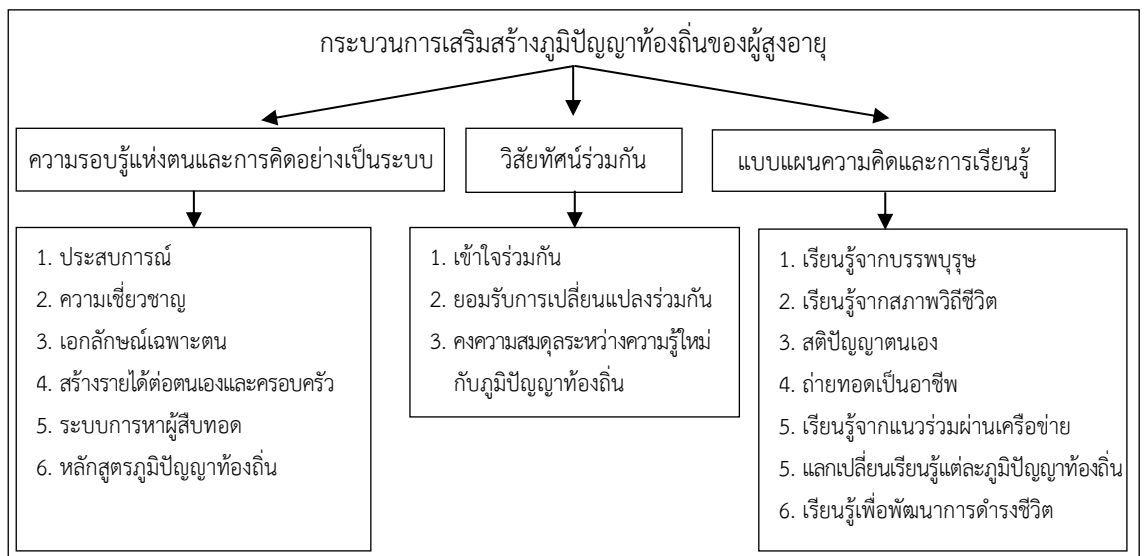
2.1 การจัดทำฐานข้อมูลหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ ติดตาม เผยแพร่ พัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การรวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นวิทยากร จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับประชาชนที่สนใจ

2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างพลังท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุเกิดความกระตือรือร้นในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชน ผู้สนใจได้อย่างทั่วถึง

2.4 การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ โดยรัฐบาลและสาธารณะ ควรสนับสนุนให้มีการบรรจุหลักสูตรการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยในระบบการศึกษาของชาติ โดยมี “ครูภูมิปัญญา” เป็นผู้ฟื้นฟูและบูรณาการไปสู่คนทุกรุ่นทุกสมัย

ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุตามแนวทางได้ แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

อภิปรายผล

กระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ จะต้องมีความรอบรู้แห่งตนและมีการคิดอย่างเป็นระบบ ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ เอกลักษณ์เฉพาะตน และสร้างรายได้ต่อตนเองและครอบครัว โดยการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่เกิดความเข้าใจร่วมกัน ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและยังคงความสมดุลระหว่างความรู้ใหม่ กับภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการมีแบบแผนทางความคิดและการเรียนรู้ได้จากการบรรพบุรุษ สภาพวิถีชีวิต สติปัญญาตนเอง ทำให้ถ่ายทอดเป็นอาชีพส่งผลให้เกิดแนวร่วมผ่านเครือข่ายที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่ละภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาการดำรงชีวิตให้กับตนเองได้ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางสังคม ของผู้สูงอายุในอดีตที่เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ สมาชิกภายในครอบครัวมีความรักใคร่เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บุตรหลานดูแลบุพการีและผู้สูงอายุให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์จึงส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ในปัจจุบันเกิดความรอบรู้ทางด้านความคิดอย่างเชี่ยวชาญ ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใด ๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมา ในครอบครัว (Akasang, 2009, p. 23) อย่างไรก็ตามยังมีงานวิจัยชุมชนของโชติกา สิงหาเทพ ธนิกานต์ ศรีจันทร์ และเสาวนีย์ จันทสังข์ (Singhathep, Srichan, & Chantasang, 2018, p. 3) ที่ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชนเนื่องจากบุตรหลาน คนรุ่นใหม่มองว่า การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการทำให้ค่อนข้างยุ่งยาก และเมื่อทำเสร็จแล้วสินค้ามีราคาถูกลง จึงทำให้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชุมชนนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำกัดอยู่แค่ในกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่

การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุนั้น จำเป็นต้องมีทักษะพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้านการคิดวิเคราะห์ การเข้าใจและแก้ไขปัญหา การดูแลสุขภาพ และการเรียนรู้เทคโนโลยี รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัว สังคม และบริบทสภาพการณ์ในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเน้นการสร้างคุณค่าของตัวเอง และถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับความรู้ สนใจและสามารถสืบทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจนทำให้เกิดการมีส่วนร่วม และสร้างกลุ่มเครือข่ายที่มีศักยภาพกว้างขวางออกไปเป็นระดับชาติได้ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดและนโยบาย การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งผลจากการประชุมสมัชชาระดับโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 (the 2nd world assembly on ageing) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน ในปี พ.ศ. 2545 ได้ก่อให้เกิดพันธกรณีระหว่างประเทศ ในเรื่องของผู้สูงอายุที่เรียกว่า แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริด ว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (The madrid international plan of action on ageing) ที่ได้กำหนดเป้าหมายหลักของการพัฒนาผู้สูงอายุใน 3 ประเด็น คือ ผู้สูงอายุกับการพัฒนา (Older persons and development) สุขวัยอย่างสุขภาพดี และมีสุขภาวะ (Advancing health and well-being into old age) และการสร้างความมั่นใจว่าจะมีสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนและเหมาะสม (Ensuring enabling and supportive environment) (Department of Elderly, Ministry of Social Development and Human Security, 2019, p. 11)

สำหรับแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ โดยการนำกระบวนการสร้างเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุนั้น ประกอบด้วย การจัดทำฐานข้อมูลหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉพาะพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างพลังภูมิปัญญาท้องถิ่น และการได้รับการสนับสนุนบรรจุหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบการศึกษาของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาผู้สูงอายุตามยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการส่งเสริม

และพัฒนาผู้สูงอายุโดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ และครอบครัว การส่งเสริมการจัดตั้งและดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุและเครือข่าย สนับสนุนกิจกรรมขององค์กร เครือข่ายผู้สูงอายุ ส่งเสริมด้านการงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุทั้งเต็มเวลาและไม่เต็มเวลา ทั้งในระบบ และนอกระบบ ส่งเสริมการฝึกอาชีพและจัดหางานให้เหมาะสมกับวัย และความสามารถ และส่งเสริมการรวมกลุ่มในชุมชน เพื่อจัดทำกิจกรรมเสริมรายได้ โดยให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วม (National Elderly Committee, Ministry of Social Development and Human Security, 2010, p. 3)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้สูงอายุมีความสามารถในการออกแบบและพัฒนาต่อยอดเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่ปัญหาคือความต่อเนื่องและการคงอยู่ของภูมิปัญญาที่เกิดจากปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเช่น สถาบันการศึกษา องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรหาแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่และรุ่นต่อ ๆ ไป

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรมีการดำเนินการจัดตั้งหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาระดับชาติ และเชิญปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมบูรณาการการศึกษาให้กับเยาวชน นิสิต นักศึกษา รุ่นใหม่ และรุ่นต่อ ๆ ไป ได้รับการศึกษาและสามารถนำไปพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพที่ยั่งยืนได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Akasang, D. (2009). *Knowledge Management Process of Local Wisdom Mudmee Sil with Natural Dye*. Thesis, Master of Business Administration degree in Khon Kaen Univeristy, Khon Kaen. (In Thai)
- Buason, R. (2015). *Quality Research in Education* (5th ed.). Bangkok : Chulalongkorn University. (in Thai)
- Bureau of Health Promotion. (2013). *Health Promoting Hospital National Quality Criteria*. Bangkok : Business office, Veterans Relief Organization. (In Thai)
- Chanwanit, S. (2010). *Quality Research* (18th ed). Bangkok : Chulalongkorn University. (in Thai)
- Department of Elderly, Ministry of Social Development and Human Security. (2020). *Measures to drive the national agenda on aging society (revised version)*. Bangkok : Amarin Printing and Publishing. (In Thai)
- National Elderly Committee, Ministry of Social Development and Human Security. (2010). *The 2nd National Elderly Plan (2002-2021) 1st edition 2009*. Bangkok : Thep Phenwanis Press. (In Thai)
- Royal Government Gazette. (2005). *Announcement of the Ministry of Social Development and Human Security on the formaulation of rules, procedures and conditions for protection, promotion and support of self-development and participation in social activities Grouping in a network or community manner*. 122, Chapter 10 Ngor, 36-37. 3 February 2005. (In Thai)

- Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Broadway Business.
- Singhathep, C., Srichan, T., & Chantasang, S. (2018). *The role of the elderly in the development of local knowledge in accordance with the principles of sufficiency economy, Khok Mang Ngoi Subdistrict, Khon Sawan District, Chaiyaphum Province*. Community Research. King Prajadhipok's Institute, Bangkok. (In Thai)
- Somaketttrain, C. (2008). *Management of local wisdom Sisaket for sustainable competition*. Research report. National Research Office, Bangkok. (In Thai)
- The Secretariat of the House of Representative. (2019). *Constitutional provisions of the Kingdom of Thailand concerning the welfare of the elderly*. Bangkok : Secretariat of the House of Representatives. (In Thai)
- Yotphet, S. (2005). *Project for caring for the elderly in the family*. Bangkok : Thammasat University Printing House. (In Thai)

ผู้เขียนบทความ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อำนวย ปิ่นพิลา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ เลขที่ 19/1 ถนนเพชรเกษม

(ติดซอยเพชรเกษม 106) เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร

10160

E-mail: dr.amnuay_@hotmail.com